

Valgmodul- Seksualitet

Efteruddannelse i integrativ neuropædagogik

Læringsmål for undervisning

Viden om:

- ▶ Seksualitet
- ▶ Lovgivningen
- ▶ Etik

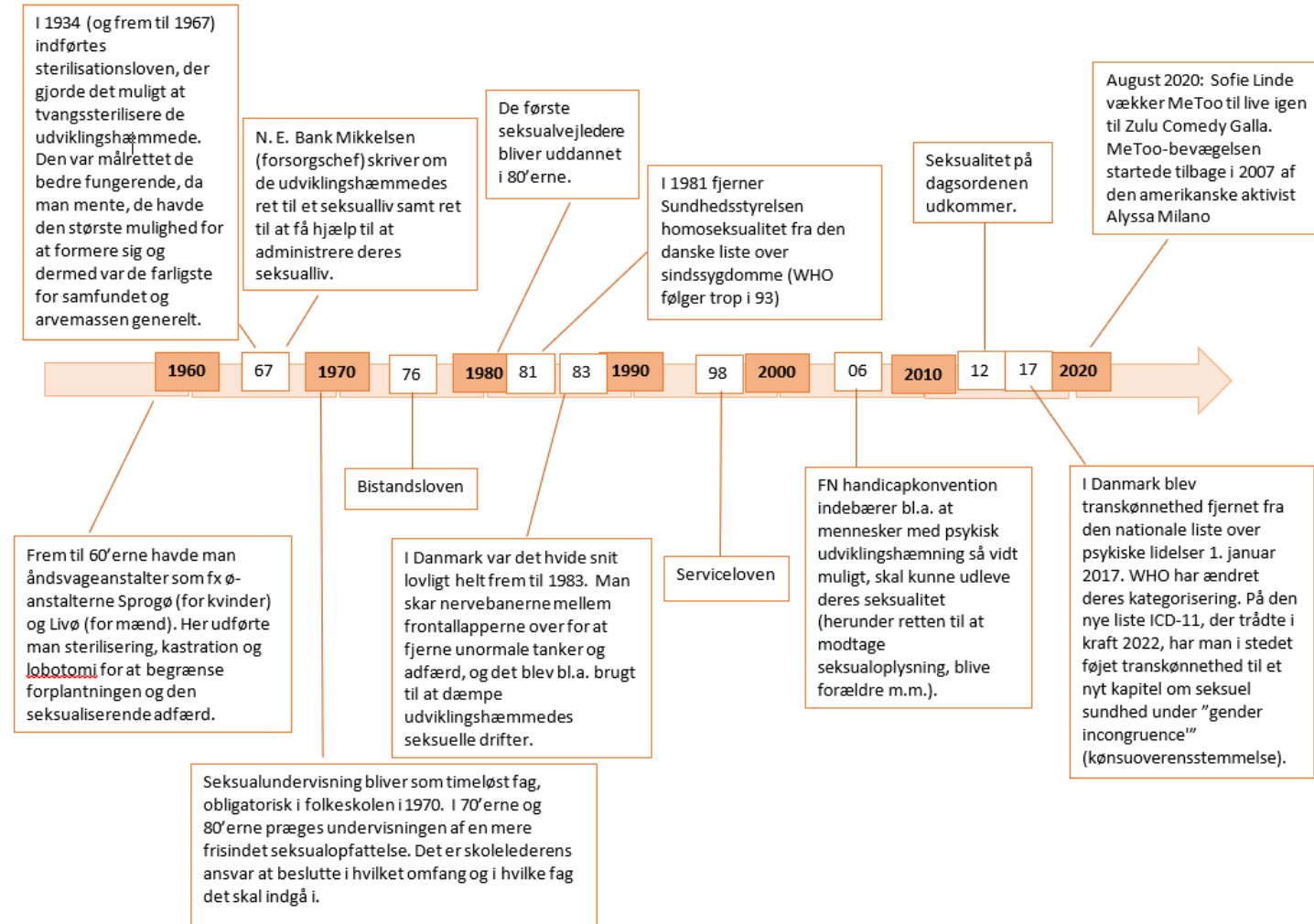
Færdigheder:

- ▶ At besidde en åbenhed i forhold til at kunne tale om og stille spørgsmål til seksualitet
- ▶ At kunne støtte, sparre og vejlede i relation til seksualitet

Kompetencer:

- ▶ Kan håndtere borgernes seksualitet på en professionel, etisk og forsvarlig måde

Et historisk overblik

Hvad er seksualitet

- ▶ *”Seksualitet er en integreret del af ethvert menneskes personlighed. Seksualitet er et basalt behov og et aspekt af det at være menneske, som ikke kan adskilles fra andre aspekter i livet. Seksualitet er ikke synonymt med samleje. Det handler heller ikke om, hvorvidt vi opnår orgasme, og endelig er det ikke summen af et erotisk liv. Det kan være en del af vor seksualitet, men behøver ikke at være det. Seksualitet er så meget mere. Det er, hvad der driver os til at søge efter kærlighed, varme og intimitet. Det udtrykkes i den måde, vi føler, bevæger os på, rører ved og bliver rørt ved. Det er lige så meget dette at være sensuel som at være seksuel. Seksualitet har indflydelse på vore tanker, følelser, handlinger og samvær og derved på vor mentale og fysiske helse. Og da helse er en fundamental menneskeret, så må også seksuel helse være en basal menneskeret”.*

WHO's definition

De 6 R'er - At kigge bagom adfærden

Graugaard, Møhl og Hertoft (2006) beskriver seksualitet som behov for:

- ▶ **Reproduktion** - seksualitet som led i forplantning
- ▶ **Relation** - seksualitet som et forhold mellem mennesker
- ▶ **Respekt** - seksualitet som udforskning af egne og andres grænser
- ▶ **Rehabilitering** - seksualitet som samlivsmæssig konfliktløsning
- ▶ **Rekreation** - seksualitet som kilde til glæde, velvære, nysgerrighed og leg
- ▶ **Relaksation** - seksualitet som kilde til fysisk og psykisk afslapning

Case – Hvad kan være de bagvedliggende årsager til adfærden

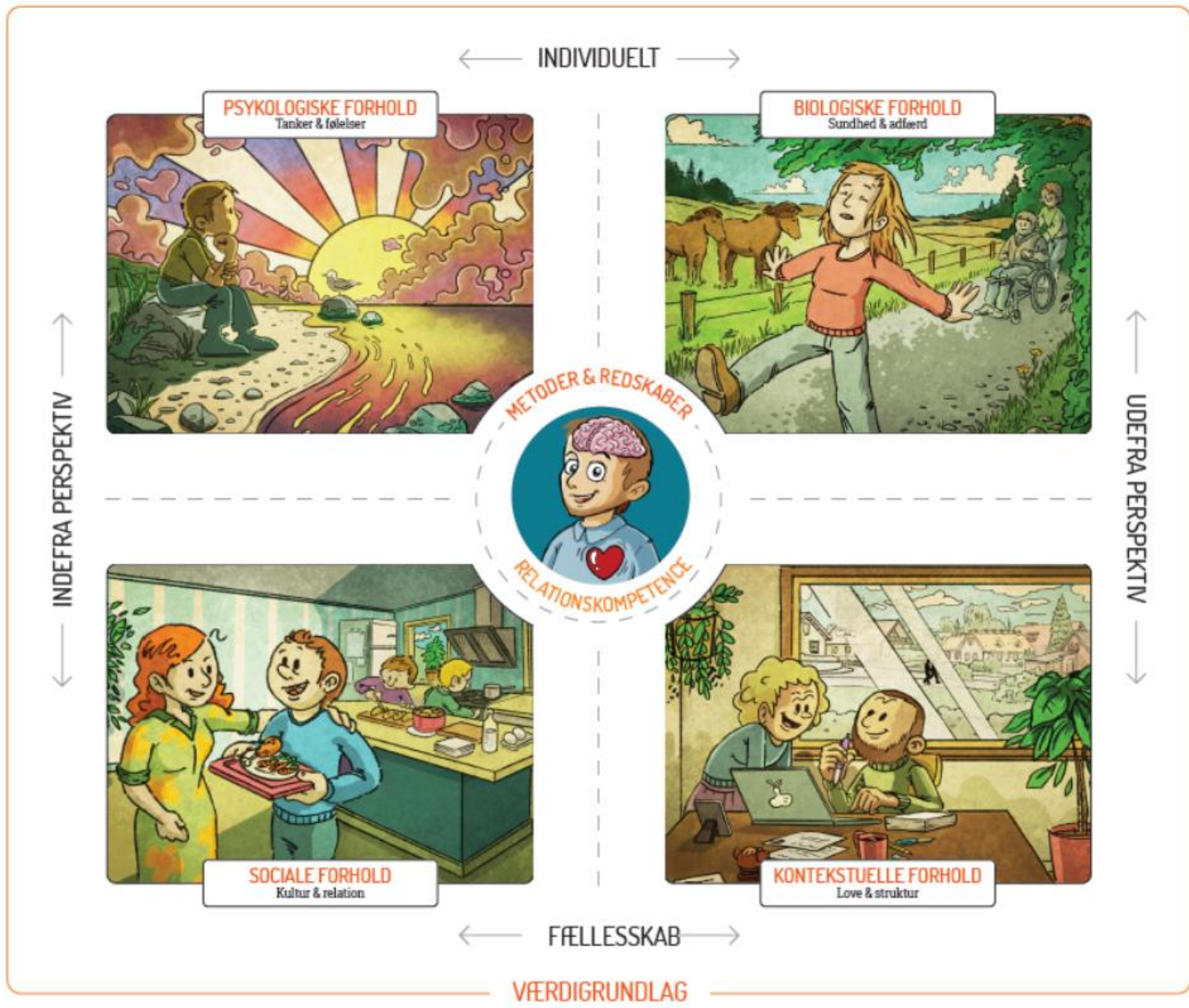
- ▶ Ali er flyttet ind på Søvig i februar 2018. Han er en 20 år gammel mand med diagnosen infantil autisme og mental retardering af svær grad. Familien er flygtninge og moderen er diagnosticeret med PTSD. Ali og flere af hans søskende er blevet tvangsfjernet fra hjemmet grundet omsorgssvigt.
- ▶ Ali har en seksualiserende adfærd, hvor han gnubber sig op ad/presser sig mod personale og andre borgere. Han gnider sig op af deres kroppe, snuser på nakke og hals og løber efterfølgende ind på sit værelse, hvor han onanerer og får udløsning. Udredningsforløbet viser at Alis udviklingsalder er svarende til ca. 3 år, og at han ligger særligt lavt på områderne selvregulering, sociale kompetencer, sprog og kommunikative kompetencer. Derudover er han også udfordret ift. arousal og sanseintegration.
- ▶ Personalet omkring Ali har en god accept og forståelse af hans kognitive udviklingsalder, og hvad det stiller af krav til dem ift. den pædagogiske indsats, men det er en udfordring, at forstå hans seksualitet. Det kan påvirke evnen, viljen og lysten til at ville indgå i arbejdet omkring ham, særligt på det relationelle plan, hvor den voksne mands kropslige reaktion og seksualiserende adfærd udfordrer personalets normer, værdier og personlige grænser. Der savnes begreber og perspektiver til at belyse det lave udviklingstrin, omsorgssvigtet og hvilke påvirkninger det eventuelt måtte have ift. den seksualiserende adfærd.

Et integrativt neuropædagogisk perspektiv

Hvad er integrativ neuropædagogik?

- ▶ En helhedsorienteret forståelsesramme
 - ▶ som kan anvendes i pædagogisk praksis
 - ▶ der med baggrunden i viden om hjernens opbygning søger at afdække styrker og udfordringer, så styrkerne kan udfoldes og udfordringerne kan imødekommes pædagogisk
 - ▶ der ønsker at fremme forståelse for betydningen af bio-, psyko-, sociale- og kontekstuelle forhold i tilgangen til borgeren.
 - ▶ der også har fokus på at skabe bevidsthed om egen (faglig og personlig) tilgangs betydning for borgerens trivsel og udvikling.

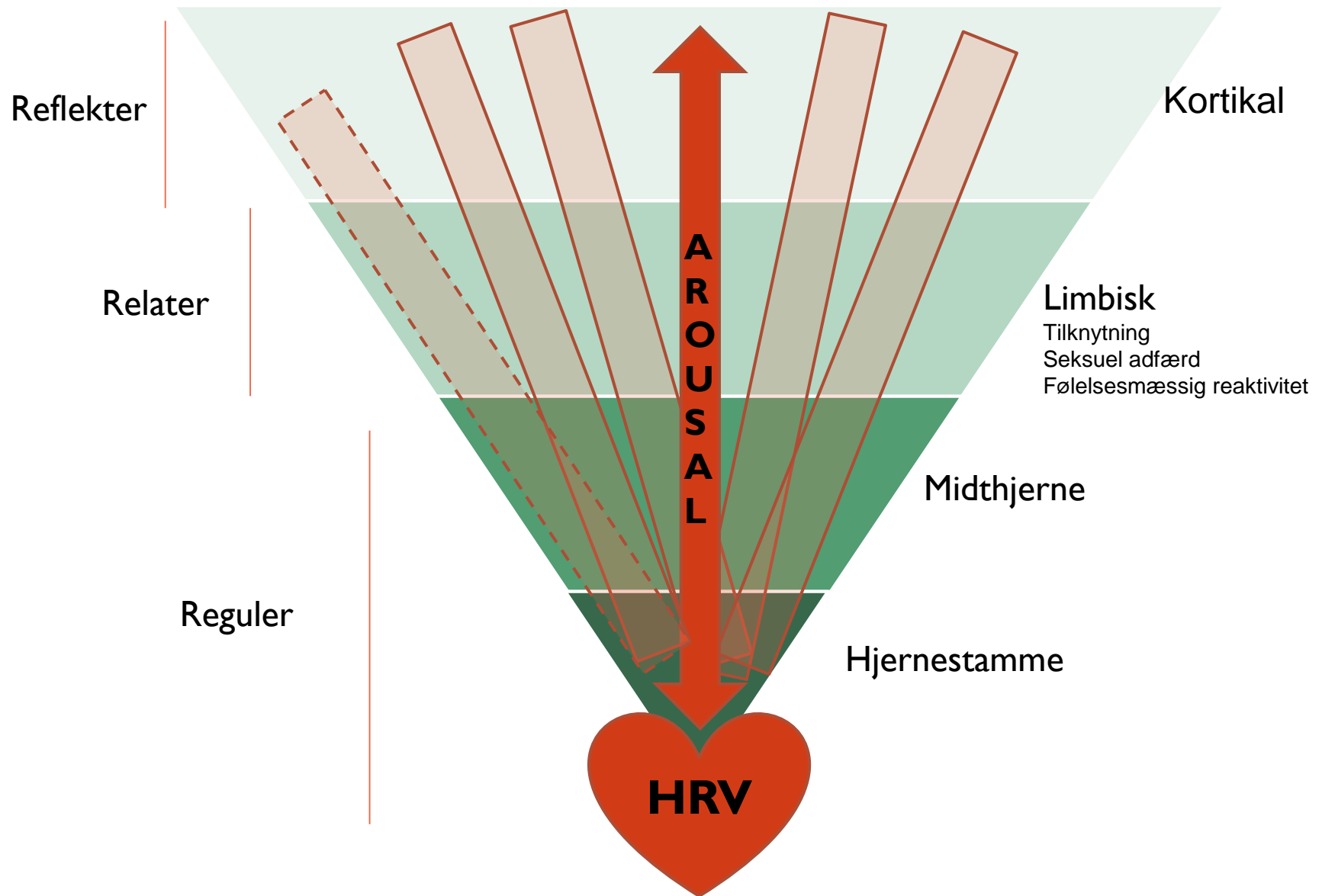

IRIS

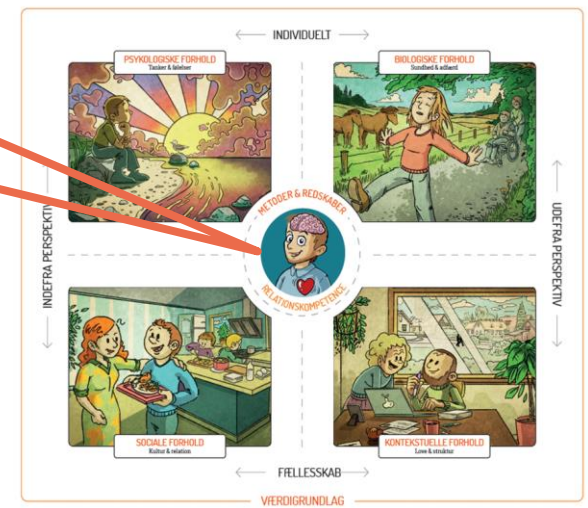
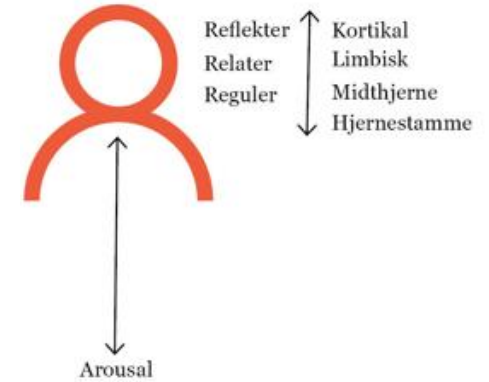
- ▶ **Individualiseret** betyder personcentreret og sikrer, at der tages afsæt i det enkelte botilbuds og/eller det enkelte menneskes individuelle behov.
- ▶ **Rehabiliterende** betyder, at tilgangen er i tråd med Socialpolitikken og hvidbogens definition af rehabilitering og livskvalitet.
- ▶ **Integrativ** betyder, at tilgangen er helhedsorienteret og baseret på et bredt videnskabsteoretisk fundament med afsæt i både empirisk, teoretisk og erfaringsbaseret viden.
- ▶ **Specialpædagogik** betyder, at tilgangen er baseret på fagligt kvalificeret pædagogisk viden og praksis med mennesker med funktionsnedsættelse.

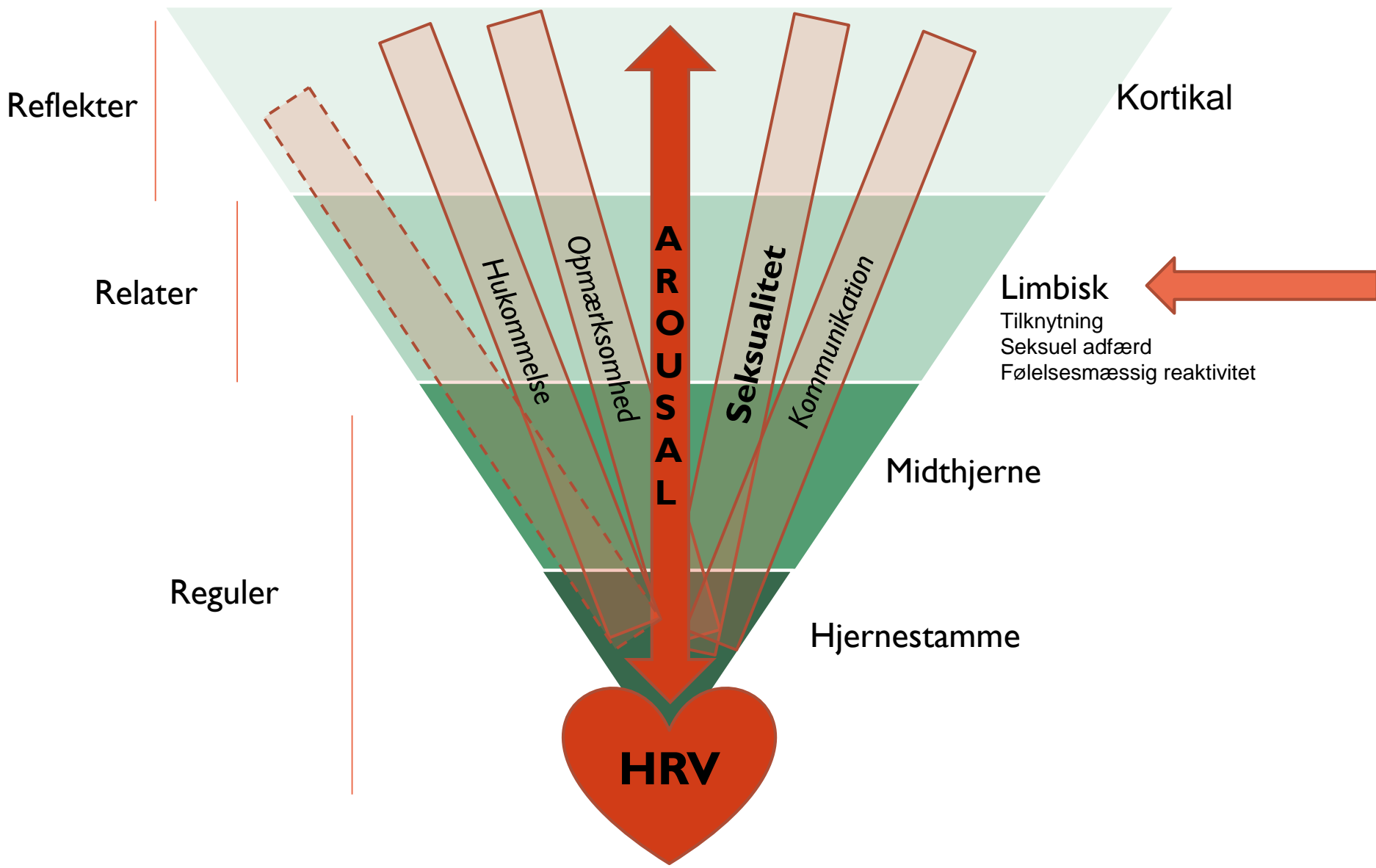
Neuroudviklingsmæssige principper

- ▶ Hjernen er hierarkisk organiseret
- ▶ Neuroner og neurale systemer skulptureres på en brugerafhængig måde
- ▶ Hjernen udvikler sig sekventielt
- ▶ Hjernen udvikler sig hurtigst tidligt i livet
- ▶ Neurale systemer kan ændres - nogle hurtigere end andre
- ▶ Hjernen er evolutionært set skabt til at være social

Viden om kognitive og mentale processer

Den seksuelle udvikling

”Evnene til at være seksuel er medfødt,
men udvikles gennem erfaringer”

(Johansen, Thyness og Holm 2001)

4. graviditetsuge	De ydre kønsdele udvikles
6. – 7. graviditetsuge	Længden af genital tuberkel øges ved begge køn
9. graviditetsuge	Skeden lukker sig hos drenge Kønslæber = pung Klitoris = penis
0-3 år	Tilknytning => socialiseringsevne 0-6 mnd: Det udviklingspsykologiske tema er <u>kontakt</u> 6 mnd-1,5 år: Det udviklingspsykologiske tema er <u>afstemning</u> Undersøger sig selv Stimulerer sig selv Kigger på eller piller ved andres kroppe Interesseret i toiletfunktioner Bruger frække ord Kan have erektion Kan blive våd/lubrikere Nyder at være nøgen Bevidst om kønsforskelle De fleste bliver renlige i 2-3 års alderen, piger lidt før drenge

3-7 år

2-4 år: De udviklingspsykologiske temaer er tillid og autonomi

4-6 år: Det udviklingspsykologiske tema er kærlighed/ seksualitet

Leger rollelege med seksuelt indhold

Stimulerer sig selv

Undersøger, kigger på og piller ved egen og andres kroppe

Viser sig frem for voksne og for hinanden

Bruger frække ord

Kysser og holder i hånd

Udforsker og lokker andre til at vise kønsdele frem

Kan prøve at putte ting ind i hinanden

Kan eksperimentere med kønsidentitet

Naturlig, eksperimenterende sanselig adfærd knyttet til lyst, spænding og leg

Har begrænset viden om graviditet og fødsel

8 år til tidlig pubertet

Lege kysse-pille lege med begge køn

Blotte sig i leg eller for at være sej

Onanerer – måske flere sammen, men skjult for de voksne

Interesseret i forplantning

Elsker frække ord, især drenge

Surfer på nettet efter sider med seksuelt indhold

Bliver blufærdig

Præpubertet: organiserer sig i grupper omkring eget køn og den seksuelle

udforskning udfolder sig typisk i relationer til børn af samme køn

12-14 år	Flertallet af piger får menstruation. Drengene begynder at have regelmæssig sædafgang i søvne og ved onani
Pubertet	<p>Først nu begynder barnets lyst at være mere målrettet og seksuel i mere voksen forstand.</p> <p>Kropsforandringer</p> <p>Seksuelle spændinger/hormoner</p> <p>Onanerer og har seksuelle fantasier</p> <p>Optaget af egen spirende seksualitet</p> <p>Drejer samtaler over i noget frækt</p> <p>Blufærdig, men også udfordrende over for kammerater</p> <p>Lidt efter lidt udvikles den seksuelle identitet</p> <p>Halvdelen af danske 16-årige har haft samleje</p>
48-55 år	<p>Overgangsalderen indtræder gennemsnitlig i 48-55 års alderen</p> <p>Vaginalslimhinder bliver tyndere og mere skrøbelige</p> <p>Skedens elasticitet mindskes.</p> <p>Lubrikationen bliver mindre og kan medføre vaginal tørhed</p>
Ældre	<p>Somatisk sygdom, usund livsstil og medikamentel behandling</p> <p>Huden ændre tekstur og sensibilitet</p> <p>Slap og usmidig bækkenbund</p> <p>Smerter og nedsat bevægelighed</p> <p>Kønsorganernes respons på seksuel stimulation bliver mindre og langsommere</p> <p>Mængden af glat muskulatur i penis reduceres, hvilket kan give erektilproblemer</p> <p>Det kan tage længere tid at opnå orgasme samt ejakulationens mængde og styrke kan mindskes.</p>

Gruppedrøftelse

- ▶ Forhold Jer til de tre foregående slides
 - ▶ Kan I genkende Jeres borgers adfærd?
 - ▶ Andet der skaber refleksioner eller særlige opmærksomhedspunkter ift. Jeres praksis?

Lovgivning

Lovgivning

Grundlæggende værdier for al socialt arbejde er funderet i

- ▶ FN's konvention om rettigheder for personer med handicap (2009)
- ▶ Danmarks Grundlov
- ▶ Lov om social service (serviceloven - 1998)

Formålet er at sikre, at mennesker med funktionsnedsættelse får mulighed for at realisere deres rettigheder og livsprojekter i lighed med andre – uanset bopæl og funktionsnedsættelse

ServiceLOVEN

Formålet med loven er at forebygge sociale problemer og at tilgodese behov, der er kommet som følge af nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller særlige sociale problemer.

Målet med hjælpen er at fremme den enkeltes mulighed for at udvikle sig og for at klare sig selv eller at lette den daglige tilværelse og forbedre livskvaliteten

Selvbestemmelsesretten er et bærende princip i serviceloven. Der kan derfor kun gennemføres en social indsats, hvis borgeren giver sammentykke hertil.

Følsomme personoplysninger

- RACE OG ETNISK OPRINDELSE
- POLITISK, RELIGIØS OG FILOSOFISK OVERBEVISNING
- FAGFORENINGSMÆSSIGT TILHØRSFORHOLD
- GENETISKE OPLYSNINGER
- BIOMETRISKE OPLYSNINGER
- HELBREDSOPLYSNINGER
- SEKSUELLE FORHOLD OG SEKSUEL ORIENTERING

Tavshedspligt

Det betyder, at man har tavshedspligt med hensyn til alle *fortrolige* oplysninger – herunder oplysninger om en borgers seksualitet, som man kommer i besiddelse af via sit arbejde

Spørgsmål, du bør stille dig selv, inden du videregiver oplysninger til kolleger ansat inden for samme forvaltning

- Hvorfor er det relevant og nødvendigt at videregive disse oplysninger til andre? Hvad er formålet?
- Hvem er oplysningerne relevante for? Hvem blandt dine kolleger skal vide det?
- Hvilke oplysninger er det højst nødvendigt at videregive?

Hvem er underlagt hvilke regler om tavshedspligt?

Personer, som er ansat inden for den offentlige forvaltning, er underlagt reglerne om tavshedspligt i straffelovens § 152 og §§ 152 c–152 f og forvaltningslovens § 27.

Private personer, der udfører opgaver efter aftale med en offentlig myndighed, har tavshedspligt efter straffelovens § 152 a og efter retssikkerhedslovens § 43, stk. 2, i forhold til den opgave, der udføres for det offentlige efter serviceloven og aktivloven.

Personlige hjælpere, jf. servicelovens § 96, er ikke ansat af en offentlig myndighed, men af borgeren, og har derfor tavshedspligt efter straffelovens § 264 d.

Seksualitet på dagsordenen

Samtykke

Samtykke, skal være frivilligt, specifikt og informeret

Der skal hentes samtykke

- Hvis man har behov for at dele informationer mellem forvaltninger
- Når det handler om konkret støtte

En borger kan til en hver tid, trække sit samtykke tilbage

Eksempel på samtykke

Eksempel på korrekt samtykke givet til konkret støtte

Jeg, Peter Hansen, giver hermed samtykke til at modtage oplæring i onani. Oplæringen vil finde sted i min private lejlighed og vil blive varetaget af seksualvejleder Jens Olsen. Oplæringen foregår ved at [den konkrete metode for oplæringen beskrives]. Oplæringen finder sted maksimalt x antal gange i perioden xx-xx [omfang og tidsrum præciseres], hvorefter der evalueres. Der tages stilling til evt. yderligere behov for oplæring.

Eksempel på ukorrekt samtykke givet til konkret støtte

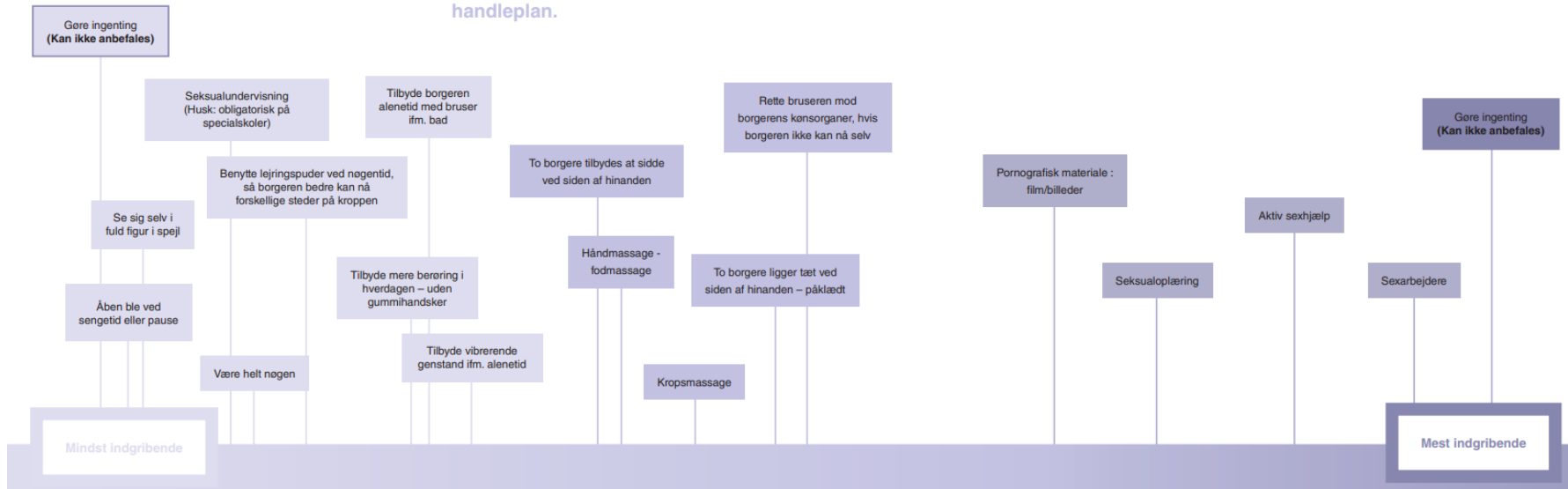
Peter Hansen giver samtykke til at modtage oplæring i onani.

Skala for mindsteindgreb ved støtte til seksualitet for mennesker med multiple funktionsnedsættelser

Kan umiddelbart iværksættes med almindeligt samtykke fra borgeren.

Kan iværksættes efter grundigere overvejelser og med opfølgning, idet der er direkte involvering af andre personer. Vurdér om indsatsen kræver særskilt handleplan.

Kan iværksættes efter, at der er udarbejdet en særskilt handleplan.

Hvilken hjælp/støtte må man udøve

Det er ikke strafbart

- ▶ at hjælpe med oplæring til onani
- ▶ at yde hjælp til personer, der ønsker samleje med hinanden
- ▶ at hjælpe med at kontakte en prostitueret

Det er strafbart

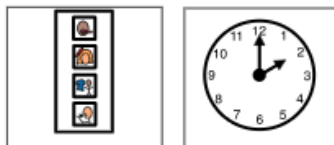
- ▶ at udøve seksualopplæring, når personen verbalt eller ved sin adfærd modsætter sig det
- ▶ at fungere som seksualpartner
- ▶ at give seksualopplæring til børn under 15 år.

Drøftelse

- ▶ Drøft hvordan I så vidt muligt kan sikre, at et samtykke er
 - ▶ **frivilligt**, (*at det ikke må være givet under tvang*)
 - ▶ **specifikt** (*at det klart og tydeligt skal fremgå, hvad der konkret er givet samtykke til, hvilke typer af oplysninger, der må videregives til hvem og med hvilket formål*)
 - ▶ **og informeret** (*at den, der afgiver samtykke, har forstået, hvad vedkommende giver samtykke til*)

Samtykke ift. oplæring i hjælpemidler

1

Mandag kl. 2 har Lone seksualvejledning

2

Lone og Pia kigger på hjælpemidler til onani

3

Pia fortæller hvad hjælpemidler kan og hvor på kroppen Lone kan bruge det

4

Lone kan mærke hjælpemidlet på hånden

5

Pia går

Lone er alene med hjælpemidlet

Lone er enig i planen

JA

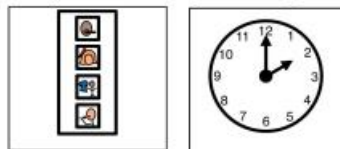

NEJ

Samtykke ift. oplæring i hjælpemidler

1

Mandag kl. 2 har Lone seksualvejledning

2

Lone og Pia kigger på hjælpemidler til onani

3

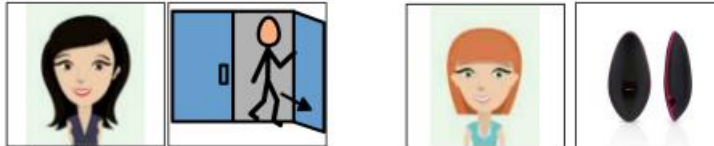
Pia fortæller hvad hjælpemidler kan og hvor på kroppen Lone kan bruge det

4

Lone kan mærke hjælpemidlet på hånden

5

Pia går

Lone er alene med hjælpemidlet

Lone kan altid sige stop til planen

Lone er enig i planen

JA

NEJ

Yderligere lovgivning

- ▶ Se evt. følgende love om videregivelse eller udnyttelse af personfølsomme oplysninger på <https://www.retsinformation.dk/>
 - ▶ Straffeloven § 152
 - ▶ Persondataloven §§5-8, §§18-30 og §38
 - ▶ Forvaltningsloven §27, §28, §28, og §§ 31-32
 - ▶ Sundhedsloven §40-49
 - ▶ Retsikkerhedsloven § 11 og 43
- ▶ *Seksualitet på dagsordenen* - kapitel 8

Etik, normer, værdier

Personlig og professionel etik

”Egne følelser og holdninger udgør formentlig en af de største barrierer for at

- ▶ anerkende og identificere borgeres seksuelle behov og eventuelle frustrationer,
- ▶ tage ansvar for at håndtere borgeres seksuelle behov og eventuelle frustrationer professionelt,
- ▶ fremkomme med faglige, juridiske og etisk begrundede løsningsforslag”

Seksualitet på dagsordenen

Den etiske refleksionsmodel

Den etiske refleksionsmodel

Den etiske refleksionsmodel er en metode, som er særligt anvendelig, når man skal finde fagligt forsvarlige handlemuligheder i konkrete situationer. Metoden kan både bruges af den enkelte medarbejder og af flere kolleger sammen.

1. Hvilke juridiske bestemmelser er relevante for sagen?
Fx serviceloven, forvaltningsloven, persondataloven og straffeloven.
2. Hvilke værdier er relevante?
Fx selvbestemmelsesretten og omsorgspligten.
3. Hvordan er disse værdier i konflikt med hinanden?
Sætter omsorgspligten fx grænser, der samtidig tilsidesætter den enkeltes ret til at bestemme over eget liv?
4. Hvordan påvirker de overordnede arbejdsbetingelser dig?
Fx arbejdspladsens værdigrundlag, samarbejdsrelationer, økonomi, politiske prioriteringer og administrative forhold.

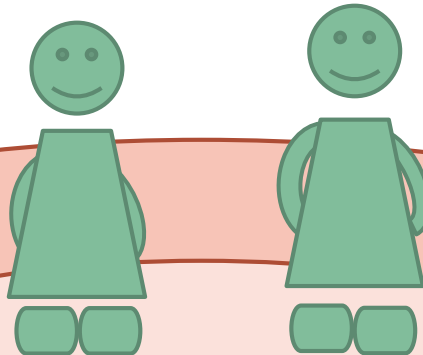
5. Hvilke faktorer i dig selv påvirker dig til at vælge en bestemt løsning?
Fx din egen seksualitet, dine egne holdninger, dine egne erfaringer og oplevelser m.v.
6. Hvilken løsning udtrykker din gode vilje?
Hvad tror du er bedst for den anden, uafhængigt af hvad den anden siger?
7. Hvad ønsker du at opnå, og er midlerne for at nå målet etisk rigtige?
Er det fx etisk rigtigt at lade en mand gå rundt i dametøj offentligt med den begrundelse, at pågældende har en selvbestemmelsesret, eller skal man hellere nedtone mandens frie vilje, for at vedkommende kan få et bedre forhold til andre mennesker?
8. Hvilke konsekvenser vil dine beslutninger have på kort og på lang sigt?
Vil det at sætte grænser for en anden fx være gavnligt på kort sigt, men skadeligt på længere sigt, fordi vedkommende ikke får lært at tage ansvar for sit eget liv?

Inspireret af Mona Johansen m.fl.: *Når seksualitet tages alvorligt.*

Den dynamiske omsorgsmodel

Ansvarsrelationen

Pædagogen

Den udviklingshæmmede

Overindvolvering

Tendens til at overbetone
ansvaret for den anden

Underindvolvering

Tendens til at underbetone
ansvaret for den anden

Hjælp til at udvikle livskompetencer, kræver en
permanent bevægelse mellem begge poler.
Retten til at være både subjekt og objekt

Den udviklingshæmmedes ret til at være objekt

Behov for at blive taget vare på
Behov for at lære af andres/pædagogens erfaringer
Behov for tilknytning til andre
Behov for nærhed og lighed

Den udviklingshæmmedes ret til at være subjekt

Behov for at lære af egne erfaringer
Behov for at afgrænse sig fra andre
(selvstændighed)
Behov for distance og forskellighed

Magtmisbrug

Svigt

Umyndiggørelse

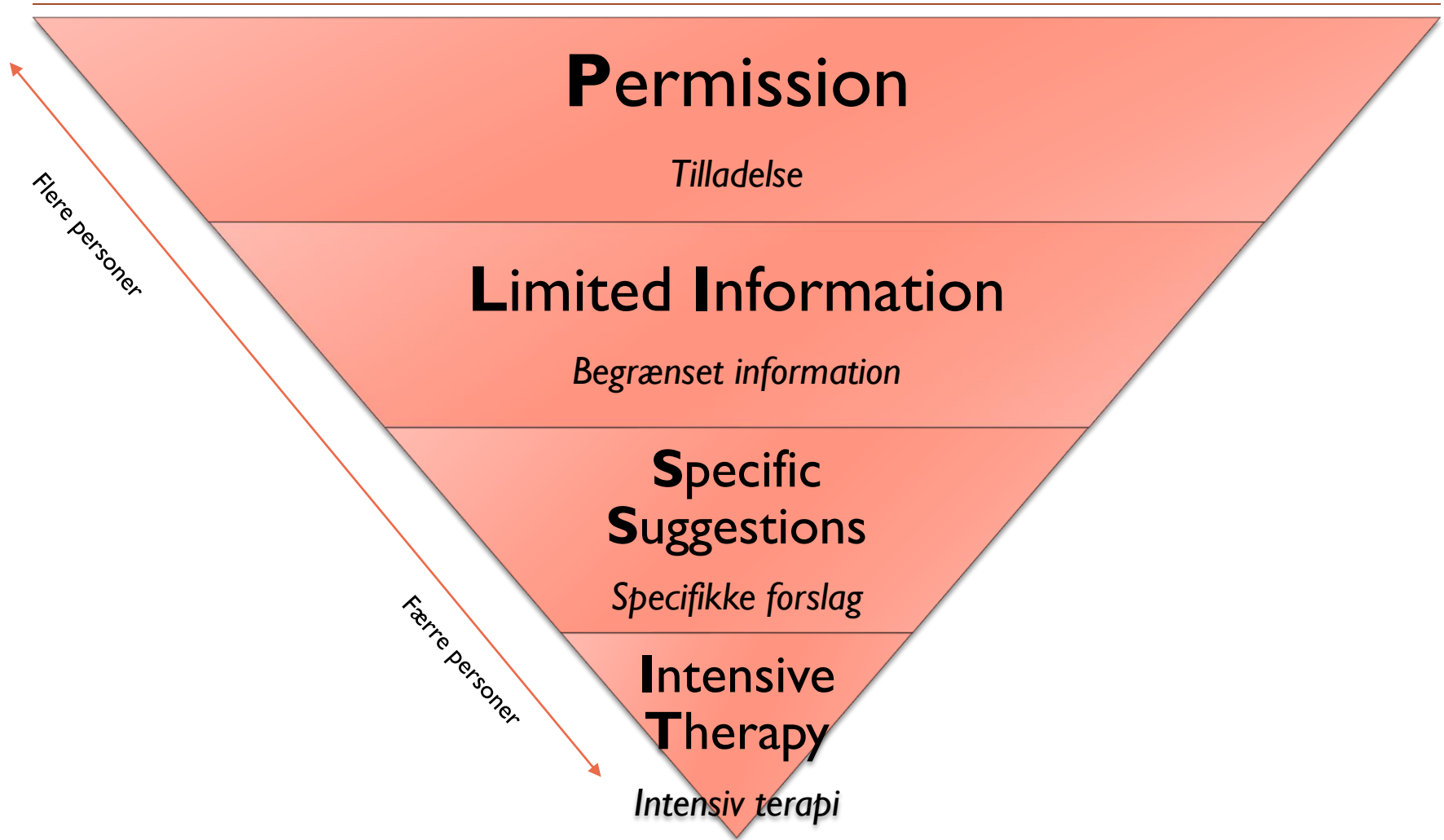
Ligealdighed

(Bent Madsen 1999)

Gruppedrøftelse – ”Perlekæden”

- ▶ Læs casen
- ▶ Diskuter spørgsmålene i refleksionsøvelsen

PLISSIT - modellen

PLISSIT

Forskellige niveauer for viden og kompetence i tilknytning til seksualitet		
Bør beherskes af alle	Kræver større viden og kompetence	Kræver ekspertviden
<p>Generel dialog, information, rådgivning og vejledning, fx:</p> <ul style="list-style-type: none">● Være samtalepartner.● Give generel information.● Give råd og vejledning. <p>Bistand til aktiviteter i relation til seksualitet, fx:</p> <ul style="list-style-type: none">● Foretage indkøb af fx seksuelle hjælpemidler, erotiske blade, film mv.● Give hjælp til, at borgeren føler sig attraktiv.● Hjælpe med forberedende aktiviteter, fx at blive løftet op i sengen til en anden, få tændt et massageapparat mv.	<p>Specialiseret rådgivning og vejledning, fx:</p> <ul style="list-style-type: none">● Give vejledning om den aktuelle funktionsnedsættelses konsekvenser for seksuallivet, og hvad der kan gøres for at afhjælpe problemerne.● Give vejledning om onani, samleje mv. <p>Færdighedstræning:</p> <ul style="list-style-type: none">● Demonstrere og oplære i brug af seksuelle hjælpemidler.● Give hjælp til afprøvning og tilpasning af seksuelle hjælpemidler.● Give praktisk oplæring i selvtilfredsstillelse.	<p>Særligt specialiseret rådgivning og vejledning, fx:</p> <ul style="list-style-type: none">● Psykologiske og/eller sexologiske problemstillinger. <p>Terapeutisk forløb.</p> <p>Lægelig behandling.</p>
Inspireret af Mona Johansen m.fl: <i>Når seksualitet tages alvorligt</i>		

Seksualitet på dagsordenen

Seksualpolitik

Seksualpolitik

- ▶ Kan være med til at sætte fokus på sund seksualitet – herunder at elever har forskellige behov og udtrykker deres seksualitet forskelligt
- ▶ Kan skabe øget opmærksomhed på og gøre det acceptabelt at tale om seksualitet, bekymrende seksuel adfærd og overgreb – og hvordan man håndterer det
- ▶ Kan udgøre et fælles værdi- og regelsæt i forhold til arbejdet med eleverne.

En seksualpolitik tager hånd om vigtige emner som sund seksualitet, retningslinjer for samvær samt forebyggelse og håndtering af seksuelle krænkelser og overgreb. Selve politikken kan se ud på forskellige måder og den kan være kort eller lang. Det vigtigste er, at politikken kan bruges i praksis

www.projektseksualpolitik.dk

Eksempler på emner, som en lokal seksualpolitik kan forholde sig til ⁽⁵⁾:

- Hvad er vores hensigt med at lave en seksualpolitik?
- Hvilke konkrete handlinger skal politikken omsættes til?
- Hvad er vores fælles faglige tilgang, værdier og grænser i forhold til seksualitet?
- Hvordan balancerer vi dokumentationspligt med den særlige tavshedspligt?
- Hvordan skaber vi et åbent og positivt miljø i forhold til seksualitet?
- Hvad betyder det på vores arbejdsplads at være åben?
- Hvordan sikrer vi, at vi får afdækket den enkelte borgers behov for rådgivning og støtte?
- Hvad skal alle medarbejdere vide og kunne i forhold til rådgivning og støtte?
- Hvor/hos hvem kan vi søge viden/hjælp, når vi ikke selv er i stand til at løse opgaven?
- Hvordan giver vi hinanden faglig sparring? Hvordan sikrer vi en løbende faglig refleksion?
- Hvilke rammer og procedurer har vi, når der opstår voldsomme hændelser vedrørende seksualitet?
- Hvordan sikrer vi, at alle medarbejdere er klædt på til at løse deres opgave – hvordan sikrer vi kompetenceudvikling på området?

Projekt Seksualpolitik på specialskoler

Hvem er vi?

(OBS: Projektet er afsluttet juni 2013)

Projekt Seksualpolitik på specialskoler er et projekt opstartet af Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH) og Socialt Udviklingscenter (SUS). Projekt Seksualpolitik på specialskoler arbejder for at landets specialskoler skal lave en seksualpolitik. En seksualpolitik kan sikre at børn på specialskoler ikke bliver udsat for eller begår seksuelle krænkelser mod andre og at de får mulighed for at udvikle en sund seksualitet.

Projekt Seksualpolitik på specialskoler er finansieret af satspuljemidler. Projektet er et tre-årigt projekt, som startede i efteråret 2010 og slutter i sommeren 2013.

Seksualpolitik - Forslag til temaer

1. Vision.....
2. Værdier
3. Målsætninger.....
4. Begreber, lovgivning og paragraffer
5. Medarbejdernes forpligtelser.....
6. Retningslinjer for samvær mellem medarbejder og elev..
7. Retningslinjer for eleverne
8. Elevinddragelse
9. Seksualundervisning
10. Seksualvejledning
11. Forældresamarbejde.....
12. Handlingsplan
13. Beredskabsplan.....

Eksempel på skabelon (hentet fra www.projektseksualpolitik.dk)

SKABELON TIL EN SEKSUALPOLITIK

Denne skabelon kan I benytte, når I skal udforme jeres egen seksualpolitik. Skabelonen er opdelt i 13 punkter, som I kan udfylde efter behov. Når I skal udfylde jeres seksualpolitik, kan I finde inspiration til indholdet i hæftet "Seksualpolitik - Quickguide" eller i "Gør det selv-guiden" i projektets værktøjskasse. I kan finde begge dele på www.projektseksualpolitik.dk.

Vision

Skriv her hvad skolens visioner er i forhold til arbejdet med seksualitet og forebyggelse af overgreb.

Værdier

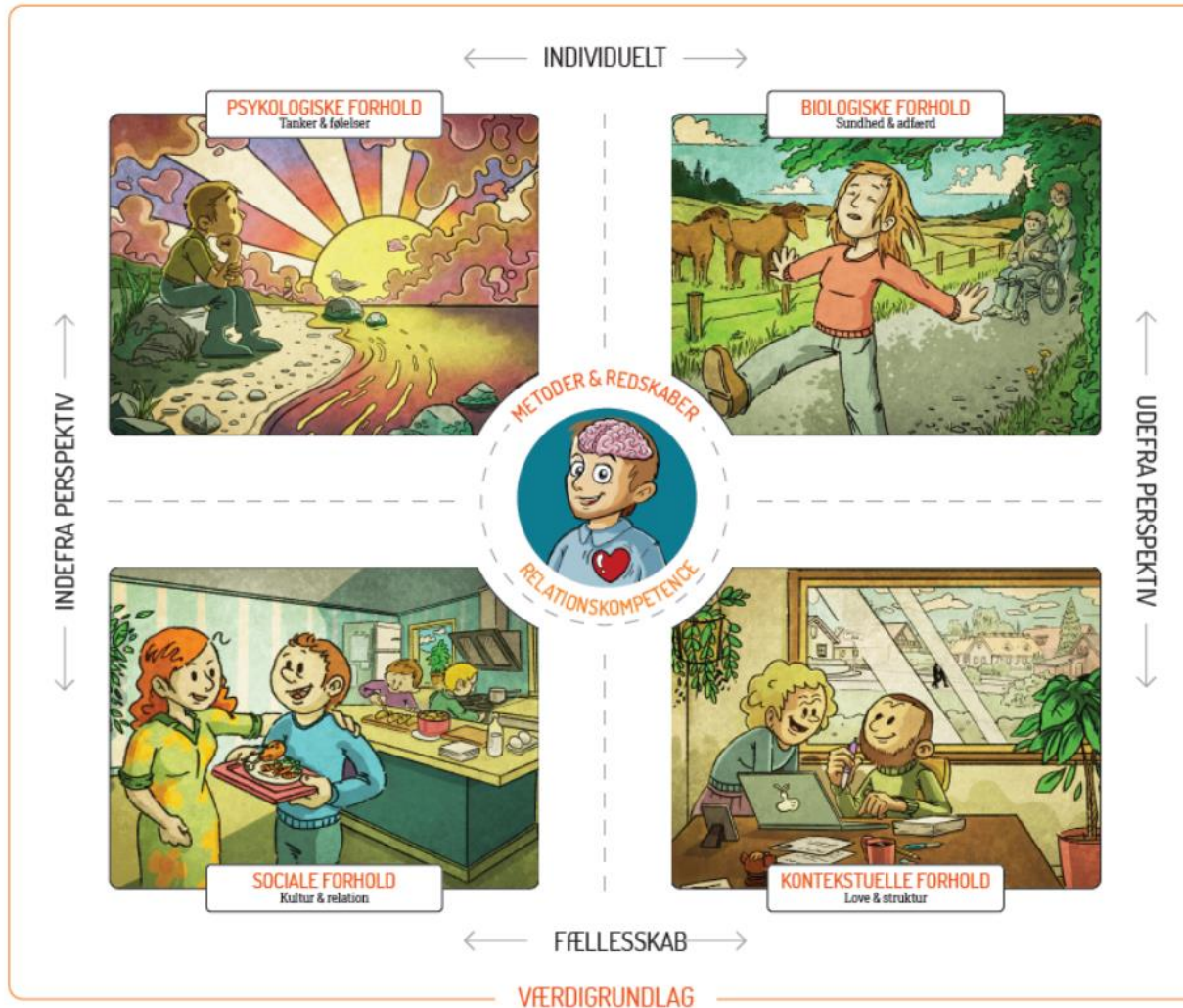
Skriv her hvad skolens værdier er i forhold til seksualitet.

Målsætninger

Skriv her hvad skolens målsætninger er i forhold til arbejdet med en seksualpolitik.

Begreber, lovgivning og paragraffer Skriv relevante begreber, lovgivning og paragraffer her, som I finder nyttige i jeres arbejde med seksualitet.
Medarbejdernes forpligtelser Skriv medarbejdernes forpligtelser på skolen i forbindelse med seksualitet og seksualundervisning.

IRIS som seksualitetsundersøgelsesmodel (SUM)

SUM (Seksualitets-Undersøgelses-Model) Forslag til forskellige perspektiver

Psykologiske forhold (tanker og følelser)

Hvad ved vi om borgerens:

- Identitet/kønsidentitet (*kender sit eget køn, har seksuelle præferencer m.m.*)
- Oplevelse af egen seksuelle udvikling/ fysiske udvikling (*føler borger sig som alderssvarende*)
- Bevidsthed om kønsforskelle (*kan borgeren kende forskel på mænd og kvinder*)
- Kropsforståelse/kropsfornemmelse (*føler borgeren sig sensuel/seksuel*)
- Ønsker, håb og drømme ift. seksualitet
- Evne lyst til at give eller modtage berøring (*synes borgeren at nyde at blive rørt ved*)
- Behov for at være nøgen (*synes borgeren at nyde at være nøgen*)
- Tilknytning (*fx borgerens erfaring med at give og modtage omsorg/kærlighed*)
- Følelsesmæssig udviklingsalder
- Tryghed (*fx hvordan opleves borgerens grundlæggende tryghed?*)
- Egen handicapforståelse (*opleves borgeren som interesseret i at få råd, vejledning, støtte ift. seksualitet*)
- Psykologiske forsvarsstrategier

Sociale forhold (kultur og relation)

Hvad ved vi om borgerens:

- Kærester
- Tab af relationer/kæresteforhold
- Sociale medier (*datingsider, brug af SoMe ift. seksualitet*)
- Mulighed for at møde ligesindede (*fester, klubber, festivaler, andre arrangementer*)
- Kontakt til familie (*hvordan påvirker de pårørendes holdning borgerens seksualitet*)
- Venskaber (*har borgeren andre at tale med, sammenligne sig med, spejle sig i*)
- Fritidsaktiviteter
- Relationer til personalet (*hvordan oplever borgeren personalets holdninger, normer og værdier*)
- Kulturelle baggrund
- Oplevelse af omgivelserne (*oplever borgeren infantilisering fra omgivelserne. Er der i omgivelserne en åbenhed i forhold til at kunne tale om og stille spørgsmål til seksualitet – ved borgeren det*)

Biologiske forhold (sundhed og adfærd)

Hvad ved vi om:

- Borgers seksualitet (*er den tilsvarende den kognitive udviklingsalder - jævnfør den almindelige seksuelle udvikling. Tager borgeren ofte tøjet af/er nøgen. Undersøger borgeren sin egen krop. Stimulerer borgeren sig selv. Kigger borgeren på eller piller borgeren ved andres kroppe. Synes borger interesseret i toiletfunktioner. Bruger borgeren frække ord*)
- Den fysiologiske seksualitet (*er borgeren almindelig udviklet, er der fysiske forhindringer ift. seksualiteten, fx forhudsforsnævring el. lign*)
- Diagnose
- Alder
- Kognitive udviklingsalder
- Somatiske problemstillinger, der kan stå i vejen for borgerens seksualitet
- Medicin (*bivirkninger der kan have indflydelse på seksualiteten – fx øget drift, rejsningsproblemer, tørre slimhinder el.a*)
- Sanseintegration
- Arousal
- Evnen til indgå i et relationelt samspil (*øjeblikkontakt, registrerer/reagerer på berøring, kan imitere, forstår turtagning m.m.*)
- Evne til selvstimulering (*Kan borgeren have erektion/kan lubrikere, få orgasme*)

Kontekstuelle forhold (love og struktur)

Hvad ved vi om:

- De fysiske rammer (*er der/gives der rum til privatliv - Har borgeren mulighed for at være nøgen. Er rammerne til at borgeren kan udleve sin seksualitet*)
- Emnet (*er der tilstrækkelig faglig viden ift. emnet. Bliver emnet prioriteret på p-møder*)
- Borgerens rettigheder - mulighed for selv- og medbestemmelse
- Politikker (*har stedet en seksualpolitik – er den opdateret*)
- Seksualvejleder (*har stedet en seksualvejleder/kontakt til en seksualvejleder*)
- Fælles holdning (*Er der en fælles holdning til nøgenhed. Er der en fælles og ensartet brug af begreber ift. krop og seksualitet, er der en holdning til sexarbejdere*)
- Borgerens tidlige undervisning/vejledning/rådgivning ift. emnet

Ex på "Biologiske forhold" i IRIS

Hyperseksualitet er et bredt begreb, men kan omhandle:

- Optagethed af sex i en grad, der skaber problemer for borgeren og dennes omgivelser.
- Vedvarende og uhæmmet seksuel adfærd rettet mod en selv eller andre mennesker i en grad, der skaber gener eller farlige situationer for borgeren.
- Hyppig onani i en grad, der virker tvangspræget ⁽¹³⁾.

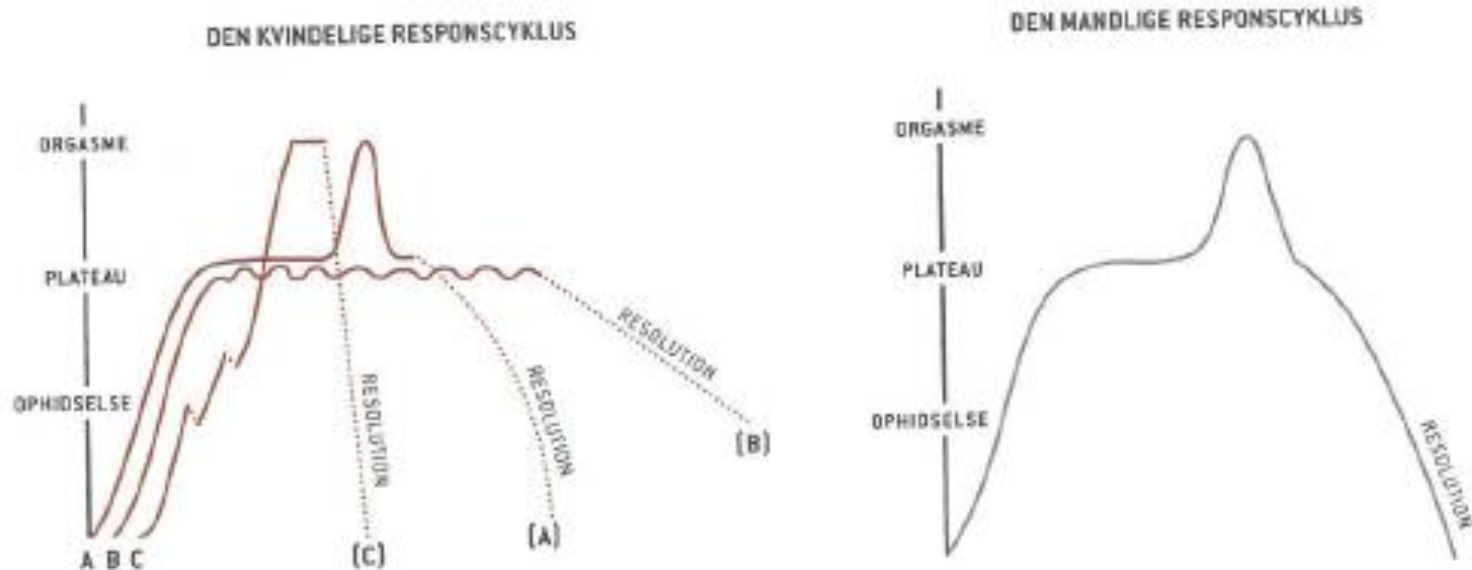
Øvelse

- ▶ Med afsæt i SUM
 - ▶ Belyses en borgers behov, ønsker og forudsætninger ift. seksualiteten
 - ▶ Belyses både egen og andres holdninger og grænser
 - ▶ Drøftes konkrete tiltag eller tilgange, der kan støtte borgeren ift. dennes seksualitet
 - ▶ Belyses stedets rammer, politik m.m.

Seksualitet på den korte og den lange bane

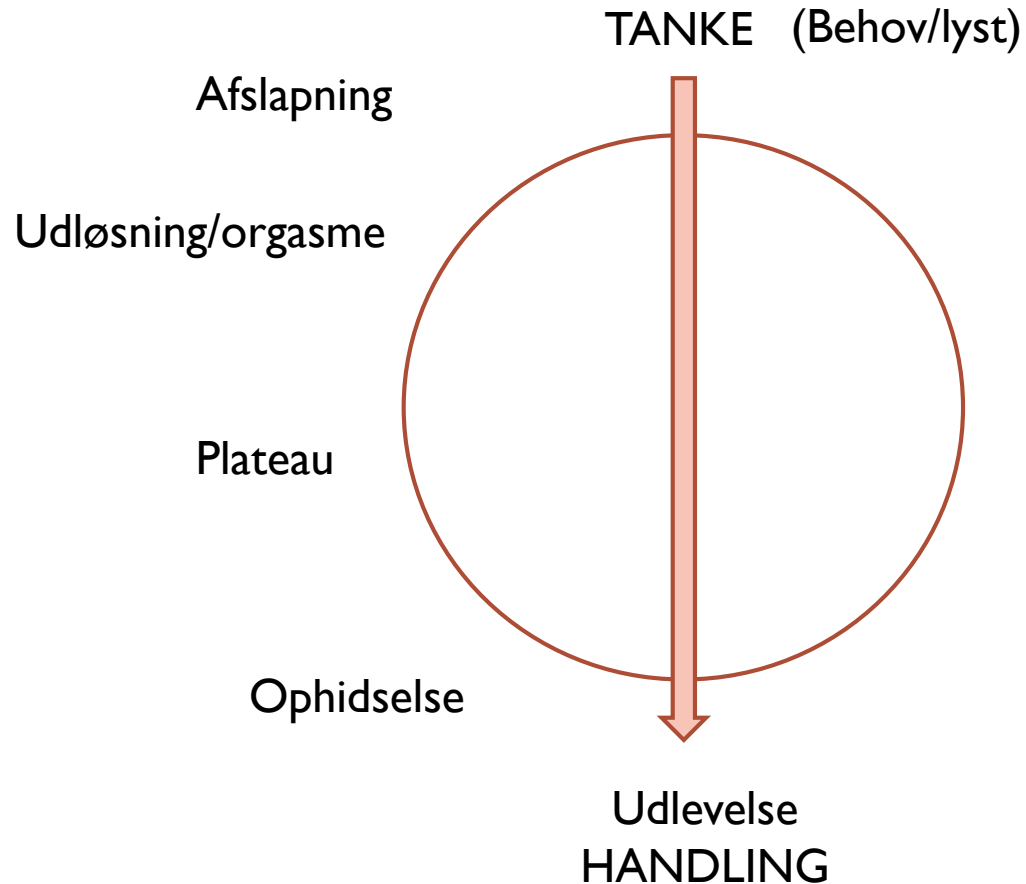

4 faser

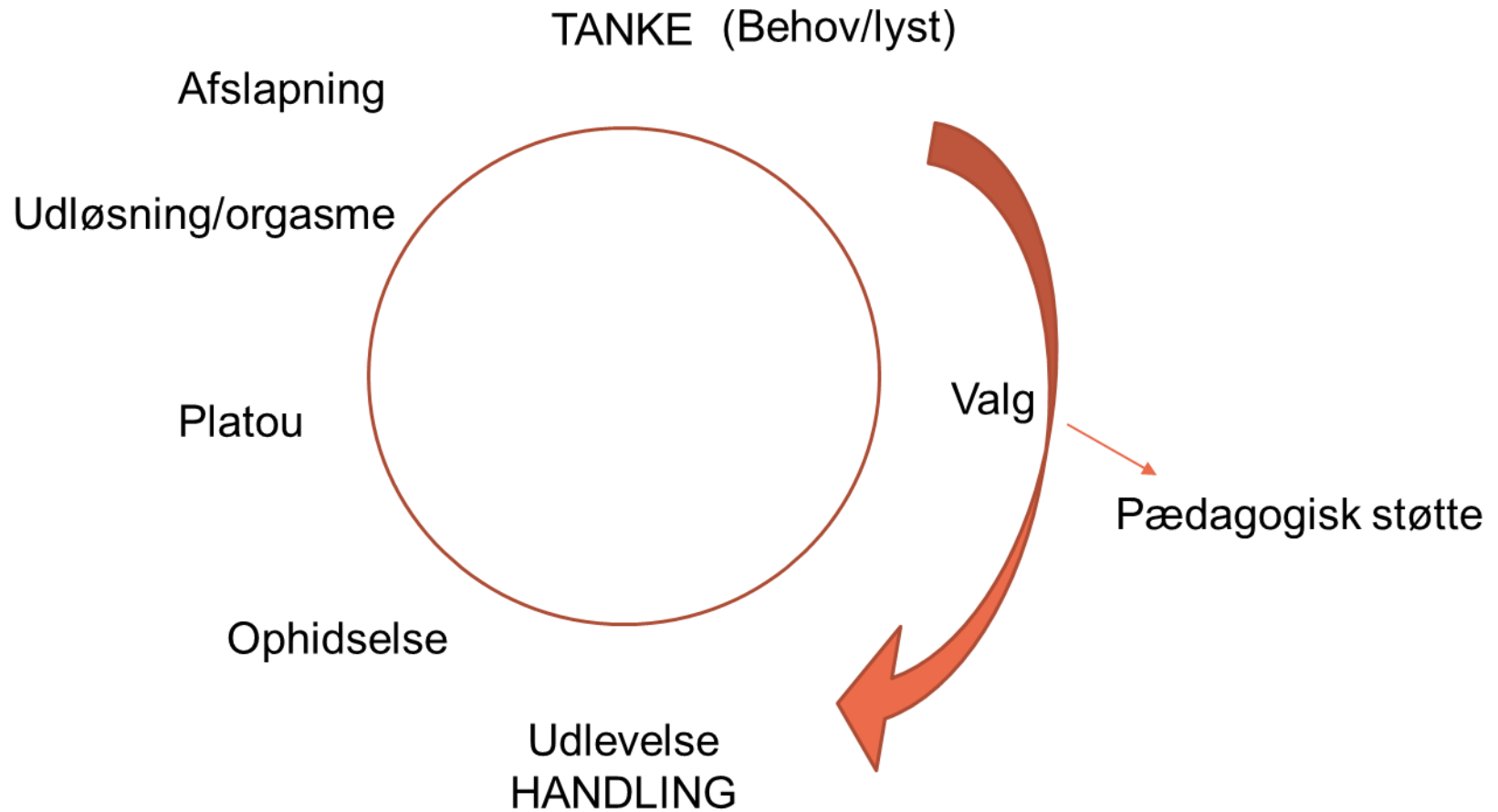

FIGUR 13. Masters & Johnsons *sexual response cycle*, som anskueliggør faserne i et samleje: ophidselsesfasen, plateaufasen, orgasmefasen og afslapningsfasen. På grafen med den kvindelige responscyklus ses tre forskellige samlejeforløb: et samleje med en enkelt orgasme (A), et samleje uden orgasme (B) og et samleje uden plateaufase og med en meget kort afslapningsfase (C) (Masters & Johnson 1966, s. 5).

Fra tanke til handling

Fra tanke til handling

Seksualvejledning – omsætning til praksis

- ▶ Materialer fra sex og samfund
- ▶ Sansestimulerende tiltag
- ▶ Talking mats
- ▶ Spørgeskema
- ▶ Sociale historier
- ▶ ...flere forslag?

Sociale historier - Opskrift

1. Titel og indledning
2. Beskrivende sætninger
3. Perspektiverende sætninger
4. Direktive sætninger
5. Kontrolsætninger

Seksualundervisning i specialundervisningen

Ungdomsskolen i Ueterslev integrerer seksualundervisningen helt fra de små klasser.

Undervisningen ses som en spiral. Dvs. at delemnerne gentages og udbygges på hvert klassetrin for at sikre, at stoffet bliver en integreret del af elevens personlighed.

	Emne	delemner					
0. – 1. kl.	Følelser:	ja/ nej følelser, kommunikation, kropskendskab/ signaler, sundhed					
2. – 3. kl.	Familien:	do	fællesskab				
4. – 5. kl.	Venskaber:	do	do	kontakt			
6. – 7. kl.	Pubertet:	do	do	do	kroppens udvikling og hygiejne		
8. – 10. kl.	Kærester:	do	do	do	do	sex og prævention	
UiU	Ungdomskultur:	do	do	do	do	do	personlig udvikling

Seksualundervisning til elever med multiple funktionsnedsættelser

I undervisningen af elever med multiple funktionsnedsættelser er det vigtigt at have fokus på sanser og kropsbevidsthed. Eleverne har både nedsat kommunikativt beredskab og bevægelsesvanskeligheder, der gør, at de ikke selvstændigt og uden hjælp kan opsøge og undersøge objekter og fænomener i deres omverden. Det er derfor nødvendigt at man som lærer tænker kreativt i forhold til arbejdet med sanser og kropsbevidsthed.

Undervisning, der stimulerer sanserne

- Rør ved, smag på, lugt og lyt til ting

Aktiviteter, der kan give bedre kropsbevidsthed

- Mærk kroppens dele: brug ærteposer, varmedunke, kuglebad
- Tegn omrids af kroppen
- Gyng i hængekøje, leg ”rullepølse” med barnet i en madras
- Børst barnet på kroppen med forskellige børster
- Brug massagelege og afspændingslege
- Leg med puls: hop i trampolin mv.
- Tag i svømmehallen, rul på store bolde
- Lav spejlkabinet, giv barnet mulighed for at se sig selv fra alle sider
- Brug videokamera. Film barnet i hele figur fra alle sider, evt. mens det er i gang med en aktivitet og sammen med andre. Lad barnet få mulighed for at se sig selv på filmen igen og igen.

Samtale-ark før seksualvejledning

Forhold, kærester og seksualitet

1. Der er mange typer af forhold.

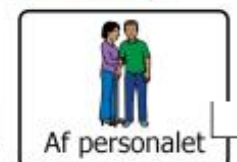
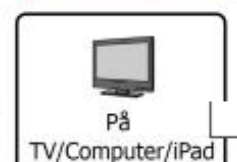
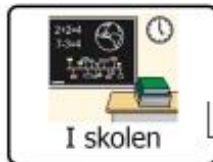
2. I nogle forhold er man venner

3. I nogle forhold er man kærester

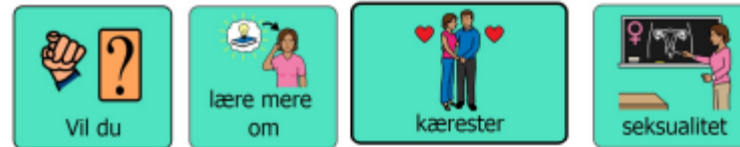
4. Hvor har du lært om kærester og seksualitet

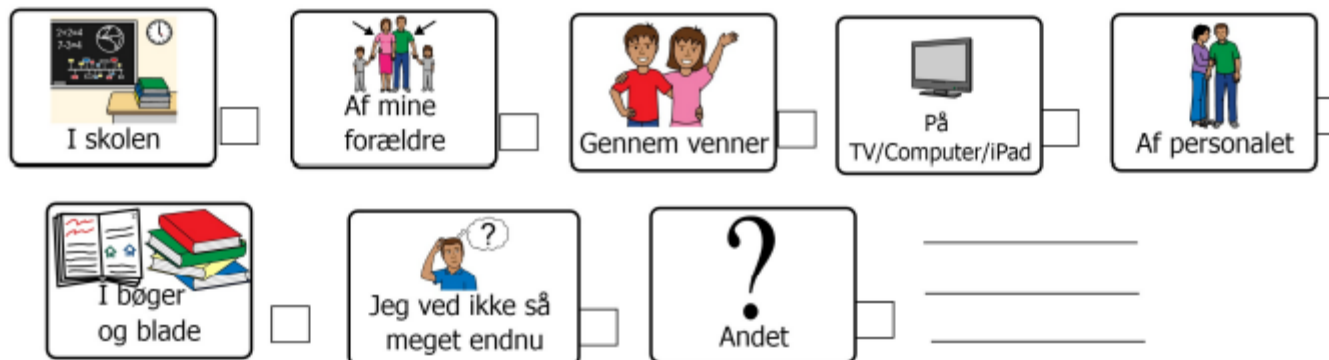
5. Nogle mennesker vil gerne vide noget omkring kærester og seksualitet

6. Vil du gerne lære mere om kærester og seksualitet?

7. Hvordan eller af hvem, vil du gerne lære mere om kærester og seksualitet?

8. Hvad vil du gerne lære mere om?

Finde en kæreste

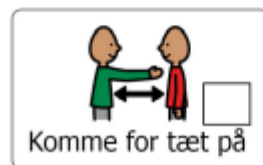
Internet dating

Tale med en kæreste

Sige JA/NEJ

Komme for tæt på

Respekt

Sunde/usunde forhold

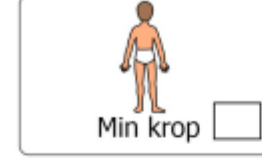
Slå op

Homoseksuel, biseksuel

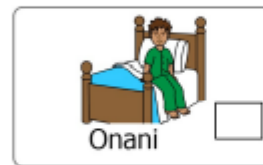
Sikkerhed

Min krop

Privatliv

Onani

Sikker sex

Graviditet

Seksuel sundhed

Overgreb, vold og hjælp

Andet

9. Hvad ved du noget om. Hvad vil du gerne lære mere om?

JA, jeg vil gerne lære

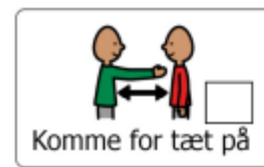
Jeg ved ikke hvad det er

JA, jeg vil gerne lære

Jeg ved ikke hvad det er

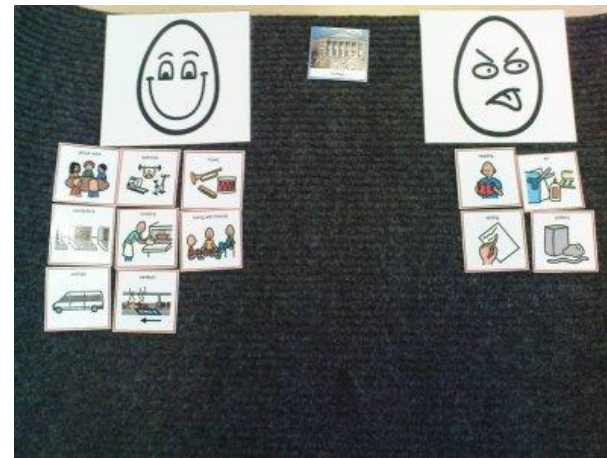

	JA, jeg vil gerne lære	Jeg ved ikke hvad det er		JA, jeg vil gerne lære	Jeg ved ikke hvad det er
 <p>Onani</p>	☒ ☐	☐ ☐	 <p>Sikker sex</p>	☒ ☐	☐ ☐
 <p>Sikkerhed</p>	☒ ☐	☐ ☐	 <p>Graviditet</p>	☒ ☐	☐ ☐
 <p>Min krop</p>	☒ ☐	☐ ☐	 <p>Seksuel sundhed</p>	☒ ☐	☐ ☐
 <p>Privatliv</p>	☒ ☐	☐ ☐	 <p>Overgreb, vold, hjælp</p>	☒ ☐	☐ ☐
	☒ ☐	☐ ☐	 <p>Andet</p>	<hr/> <hr/>	

Talking Mats - Visuelt støttede samtaler

Podcasts

KærlighedsKnallert er en podcast og et undervisningsmateriale, som henvender sig til eleverne på STU-skolerne.

Kærlighed, sex og seksualitet kan være forbundet med skam, fordomme og misforståelser, men med denne podcast vil vi forsøge at åbne op for snakken og fortælle de andre fantastiske sider, som kærlighed, sex og seksualitet rummer.

Seksualiteten er individuel og man kan ikke give et definitivt svar på, hvad seksualiteten rummer og hvilken betydning den har for den enkelte. Det afhænger af hvem du er som menneske, hvilke drømme, behov, tanker, følelser man har og hvilke omgivelser man er i.

START SNAKKEN er Sex & Samfunds podcast til forældre, som ønsker input til vigtige (og til tider svære) emner, som de skal forholde sig til og tale med deres børn og teenagere om. Det kan være alt fra porno, køn og pubertet til krænkelser på nettet og adfærd på sociale medier.

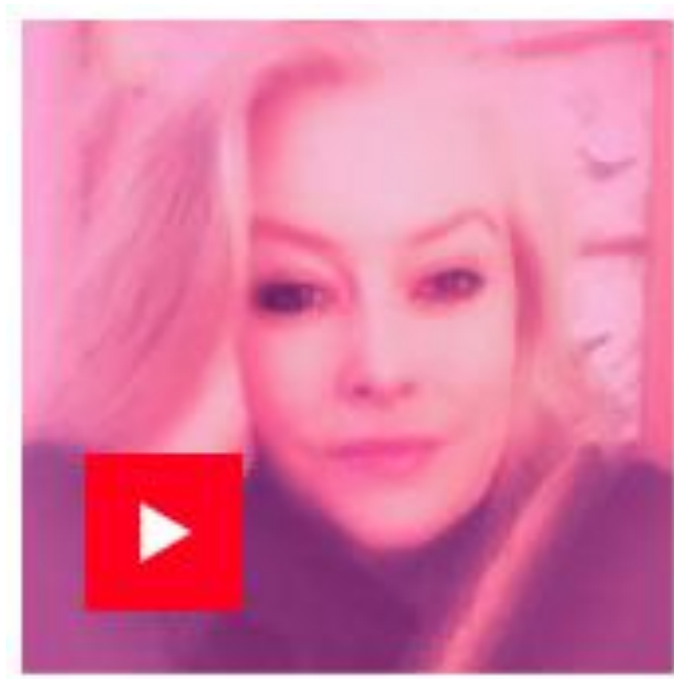
Er der liv på Venus

I slutningen af 2019 udkom en stor undersøgelse af danskernes sexliv, der entydigt konkluderede, at kvinder har mindre og dårligere sex end mænd. Kvinder har mindre lyst, tager mindre initiativ og får mindre ud af sex end mænd. Det skal der laves om på!

Over fem afsnit vil vært Anne Sofie Allarp med gæster i studiet finde ud af,

hvad sex-forskellen skyldes (historisk, fysiologisk, psykologisk og praktisk) og gå på jagt for at finde løsninger, der kan give meget mere og bedre sex til danske kvinder.

Produceret for DR af Munck Studios København.

NYTTIGE KONTAKTER – RÅDGIVNING

Seksualvejlederforeningen

Seksualvejlederforeningen i Danmark består af medlemmer, der er uddannede seksualvejledere. Seksualvejlederne kan vejlede om spørgsmål i relation til mennesker med handicaps seksualitet samt forebyggelse og håndtering af seksuelle overgreb.
www.seksualvejlederforeningen.dk

Sex & Samfund

Sex & Samfund er en NGO, der beskæftiger sig med seksuel sundhed både nationalt og internationalt. Sex & Samfund kan bl.a. hjælpe med at supplere seksualundervisning i folkeskolen og rådgive om seksualitet, prævention og sexsygdomme.
www.sexogsamfund.dk

Sex og Sundhed

Sex og Sundhed er en NGO, der beskæftiger sig bredt med seksuel sundhed. Sex og Sundhed har mange rådgivnings- og undervisningstilbud til både almindelige folkeskoler og specialskoler.
www.sexogsundhed.dk

Telefonrådgivning

SISOs telefonlinje

Videnscenter for sociale indsatser ved seksuelle overgreb mod børn har en telefonlinje, hvor alle der arbejder med børn og unge kan få konsulentbistand i sager om seksuelle overgreb.

Tlf. 2077 1120
www.siso-boern.dk

ULFs seksualrådgivning

Udviklingshæmmedes Landsforbund har en seksualrådgivning, man kan ringe til, hvis man har spørgsmål om seksualitet eller man har haft en ubehagelig seksuel oplevelse. Linjen bestyres af en seksualvejleder. Rådgivningen er åben mandag kl. 17.00-20.00. Du kan også kontakte rådgivningen per e-mail, brev eller ved at chatte på www.knuus.dk.

Tlf. 3048 4688
www.ulf.dk/seksualraadgivning

Litteratur og links

- ▶ <https://sumh.dk/vi-goer/seksualitet/materialer-seksualitet/>
- ▶ https://www.sexogsamfund.dk/?gclid=CjwKCAiAgbiQBhAHEiwAuQ6Bku44Wu8F18IXeAt9AGX3celq1ywG1yX0yoss4x5_JTCuxJdzB6UoXhoCwvgQAvD_BwE
- ▶ www.handisex.dk
- ▶ <http://www.projektseksualpolitik.dk/>
- ▶ app.ligelyst.dk
- ▶ [Søgeresultat - seksualitet - Hjælpemiddelbasen \(hmi-basen.dk\)](#)
- ▶ [Seksualitet og handicap - Forebyg overgreb \(forebygseksuelleovergreb.dk\)](#)

- ▶ Podcast:
 - ▶ Kærlighedsknallert (Henvender sig til elever på STU)
 - ▶ Start snakken (Sex og samfund, henvender sig til forældre)
 - ▶ Er der liv på Venus (om sex-forskelle)

- ▶ C. Graugaard, A. Giraldi, & B. Møhl, *Sexologi*. København: Forfatterne og Munksgaard.
- ▶ Almås, E. & Benestad, E. E. P. (2006) *Sexologi i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- ▶ Strange, M. & Stevnshøj, A. L. (2016). *Børn og seksualitet*. København: forfatterne og Hans Reitzels Forlag

Litteratur og links

- ▶ Kirketerp, E. (2012), *Et psykologisk perspektiv på udviklingshæmning og seksualitet*, i VIPU Viden 14. årgang, nr.3, september 2012
- ▶ Johansen, Thyness og Holm (2001), *Når seksualitet tages alvorligt*
- ▶ ”Multiple funktionsnedsættelser og seksualitet – et inspirationskatalog” (Sammenslutningen af Unge Med Handicap (SUMH) – www.sumh.dk og Socialt Udviklingscenter SUS – www.sus.dk 2016)